

وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات عربی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته ی زبان و ادبیات عربی

عنوان:

تصحیح و تحقیق و شرح جامع دیوان عدی بن زید عبادی (بخش دوم)

استاد راهنما:

دکتر احمد پاشا زانوس

استاد مشاور:

دکتر سید محمد میر حسینی

نگارنده:

نرجس رمضانخانی

زمستان ۱۳۸۹

تقدیم بہ:

شہید مہدی زین الدین

شہید شیر محمد خوشنامی

شہید یقین علی رمضانخانی

تقدیر:

پاس خدای را که حق ستایشش بالاتر از حد ستایش کران است و نعمت هایش مانفوق اندیشه می شمارش کران. حق جویان کوشا از ادای حقش

ناتوانند و همت های بلند آد میان از درک و احاطه به مقام شائش نارسا.

پاس و شکر از خانواده ام که همیشه یار و یاورم در مسیر تحصیل بودند.

پاس و قدردانی از زحمات بی دریغ، استاد محترم دکتر پاشا، راهنمای این رساله و دکتر میر حسینی، مشاور محترم.

پاس از سایر استادی که روه زبان و ادبیات عربی به خاطر آنچه که در محضرشان آموخته ام.

چکیده:

عدی بن زید عبادی از شاعران مسیحی در عصر جاهلی است. وی نویسنده و سفیر دربار ساسانی بوده و از آغاز نوجوانی به هر دو زبان فارسی و عربی تسلط کامل داشت. بیشتر اشعار این شاعر، در دوره جاهلی از بین رفته و شعرهایی که از این شاعر به جای مانده در کتاب های لغوی و ادبی پراکنده است. موضوع این شعرها اغلب حکمت، پند، اندرز و اعتذاریاتی است که در زندان سروده و برای نعمان بن منذر فرستاده است. این شعرها با بیان و اسلوبی ساده و روان و با رنگ و بوی مدنیت می باشد که از عاطفه صادق شاعر سرچشمه گرفته است.

شاعر در اغراض مشهور شعر جاهلی شعر نسروده است. مدح و رثاء در دیوان او موجود نیست و فخر و هجاء منحصر در چند بیت است. وی برای اولین بار خمر را به عنوان فن مستقل به کار برده و در این زمینه، شاعرانی مثل اعشی و اخطل از او پیروی کرده اند و نیز در شعر قصصی و اعتذاریات نیز بردیگر شاعران جاهلی پیشی گرفته است. غزل عدی بن زید مادی و در آن از زیبایی و دوری معشوق سخن گفته است.

عدی بن زید به خاطر ابتکار در اغراض، شکل و مضمون قصاید جاهلی، شاعری نوآور به شمار می آید، اشعار وی در بیشتر قصاید دارای معانی جدید بوده و از تقلید فاصله دارد. هرچند که بعضی از ناقدان و ادیبان عیبهایی را در اشعار او دیده و بیان کرده اند.

واژگان کلیدی: عصر جاهلی، عدی بن زید، حکمت، اعتذاریات، خمر

علايم اختصاري:

ت.ع : تاج العروس

ص: صحاح اللغة

ق.م : قاموس المحيط

ل.ع : لسان العرب

م . و : معجم الوسيط

م. ا . م : معجم ما استعجم

م.ب:معجم البلدان

م.ص : مختار الصحاح

مص : مصدر

مف. مفرد

فهرست مطالب

صفحه

مقدمه ..... ا-ب

بخش اول

- ۱) شعر جاهلی ۱-۷
- ۱-۱- آغاز شعر جاهلی ۲
- ۱-۲- انتقال ۳
- ۱-۳- اقسام شعر جاهلی ۴
- ۱-۴- اغراض شعر جاهلی ۵
- ۱-۵- ویژگی های شهر جاهلی ۶
- ۲) عدی بن زید ۸-۲۴
- ۱-۲- زندگی نامه ۸
- ۲-۲- جایگاه ادبی ۸
- ۲-۳- انتقال در اشعار عدی بن زید ۱۰
- ۲-۴- اغراض شعری عدی بن زید ۱۱-۱۹
- ۲-۴-۱- اعتذار و استعطاف ۱۱
- ۲-۴-۲- پند و اندرز ۱۳
- ۲-۴-۳- خمر ۱۵
- ۲-۴-۴- غزل ۱۶
- ۲-۴-۵- وصف ۱۷

- ۱۸.....۶-۴-۲ فخر.....
- ۱۹.....۷-۴-۲ هجاء.....
- ۱۹-۲۱.....۵-۲ ویژگی های شعری.....
- ۱۹.....۱-۵-۲ ابتکار.....
- ۲۱.....۲-۵-۲ اصالت و دوری از تکلف.....
- ۲۱.....۳-۵-۲ صداقت.....
- ۲۲.....۶-۲ واژگان فارسی.....
- ۲۳.....۷-۲ عیوب شعری.....

بخش دوم

- ۲۵-۹۶.....قصائد دیوان.....
- ۲۶.....ارقت.....
- ۳۷.....إن حان موتی.....
- ۳۹.....تجارب الحياة.....
- ۵۷.....طال ذا الليل.....
- ۶۶.....الی عبد هند.....
- ۷۴.....ذرینی.....
- ۷۷.....بکر العاذلون.....
- ۸۵.....حدیث القبور.....
- ۸۹.....دهر لا یعقل.....

- ليكن حظك السلامة..... ٩٠
- ذيل ديوان..... ٩٧ - ١٧٣
- ضيف البغيض..... ٩٨
- غاراة على الحيره ١٠٠
- إذهبي..... ١٠٣
- ثلاثة احوال..... ١٠٣
- دمية شافها..... ١٠٣
- و أطف حديث سوء..... ١٠٤
- حمرة..... ١٠٥
- عتاب سجين..... ١٠٥
- و لا تامن..... ١٠٦
- فترى محانيه..... ١٠٧
- اين اهل الديار..... ١٠٧
- الدهر المتقلب..... ١٠٩
- فاض مثل..... ١١٢
- كالبيض فى الروض..... ١١٣
- ابلق ابا قابوس..... ١١٤
- اجتنب اخلاق..... ١١٤
- اللقاح..... ١١٥

- يا خليليّ ١١٦
- مشرف الهادي ١١٧
- تكذب النفوس ١١٧
- كم ملوك ١١٨
- و لقد عديت ١١٨
- لمن الظعن ١١٩
- مطالب دنياه ١١٩
- اقفر الحضر ١٢٠
- ليس الشباب ١٢١
- ابا منذر ١٢٢
- نصفه جوزه ١٢٣
- كل صعل ١٢٣
- هيج الداء ١٢٤
- بنات كرام ١٢٤
- زيارة ١٢٨
- وصف الخيل ١٣٢
- ريب المنون ١٣٤
- خلال الاضر ١٣٧
- لم تطلع ١٣٨

- و لك المال..... ١٣٩
- اى قومي ١٣٩
- فمتى واغل ١٣٩
- تركونى..... ١٤٠
- المال و الاهلون..... ١٤١
- رثاء علقمه..... ١٤٢
- تقحم الانى..... ١٤٤
- اغشى ديارا..... ١٤٥
- فليت دفعت..... ١٤٥
- وإن يذكر النعمان..... ١٤٦
- طلبت بها..... ١٤٧
- يهيجه الصوت..... ١٤٨
- و عند اله..... ١٤٨
- رسالة الى اخيه..... ١٤٩
- ويح الدار..... ١٥١
- ريح المسك..... ١٥٢
- ريب الدهر..... ١٥٣
- و قد دخلت..... ١٥٥
- الوفاء..... ١٥٦

- ١٥٦ ..... إن ابن امك.
- ١٥٧ ..... حتى تعاون.
- ١٥٨ ..... السائل عنّا.
- ١٦٢ ..... و وطيد.
- ١٦٣ ..... ثم لم ابخل.
- ١٦٣ ..... كما نحن تكونون.
- ١٦٤ ..... كنا كما كنتم.
- ١٦٤ ..... ابدلت المنازل.
- ١٦٥ ..... جذيمه و الزياء.
- ١٧٣ ..... كهوىّ الدلو.
- ١٧٣ ..... بينك.
- ١٧٤-١٨١ ..... شعر منسوب.
- ١٧٥ ..... تصبو.
- ١٧٥ ..... يشتااق قلبى.
- ١٧٧ ..... دعا صرد.
- ١٧٨ ..... كتفاها.
- ١٧٨ ..... و اصفر مضبوح.
- ١٧٩ ..... و إنى لاغنى الناس.
- ١٨٠ ..... حنتنى حانياات.

۱۸۱	..... و لشوم البغی
۱۸۲	..... نتیجه
۱۸۵	..... منابع و مآخذ
۱۹۵	..... فهرست ها

مقدمه:

عدی بن زید، شاعر مسیحی، مترجم دربار ساسانی و شاعری نوآور، به دلیل واژه‌ها و اسلوب ساده و روان، مورد بی‌اعتنایی ناقدان و ادیبان عصر خود و نیز عصر‌های بعد واقع شده است. شاید چنین بی‌اعتنایی نسبت به عدی، دلیل آغاز تحقیق درباره این شاعر نوآور جاهلی باشد و امید است این پایان نامه بتواند زوایای پنهان اشعار این شاعر بزرگ را آشکار کند.

پایان نامه‌ی پیش رو از دو بخش تشکیل شده است. در بخش اول، مباحث کلی شعر جاهلی از جمله آغاز شعر جاهلی، انتحال، اغراض و انواع آن و بررسی جایگاه ادبی شاعر و اغراض و نیز ویژگی‌های شعر عدی بن زید ذکر شده و بخش دوم به شرح و ترجمه ابیات دیوان عدی بن زید پرداخته است. این قسمت شامل، ترجمه و شرح و تصحیح ۴۱۲ بیت از دیوان عدی بن زید عبادی است و روش کار به اینگونه است:

۱) مبنای کار، دیوان عدی بن زید تحقیق محمد جبار المعیبد است.

۲) دیوان موجود، خود مشتمل بر سه بخش است. بخش اول حدود ۴۰۰ بیت و همان نسخه‌ی خطی دیوان عدی بن زید است. بخش دوم اشعاری است که در نسخه اصلی ذکر نگردیده و در کتاب‌های لغوی و ادبی پراکنده بوده که توسط آقای المعیبد، گردآوری شده است و بخش سوم شامل ابیاتی است که در بعضی کتب به عدی بن زید و در بعضی دیگر به شاعر دیگری منسوب است.

۳) در ابتدا معرفی مختصر شعر یا قصیده ذکر شده، سپس بحر عروضی مشخص و نیز مطلع قصیده در پاورقی تقطیع و بحر عروضی تعریف شده است در ادامه، لغات مهم به فارسی ترجمه و به لغت نامه‌های قدیمی از جمله، لسان العرب، تاج العروس، الصحاح و قاموس المحيط ارجاع داده شده است. در مرحله بعد ابیات به فارسی ترجمه و در قسمت بعد، بیت از نظر صرفی و نحوی و بلاغی تشریح شده و اگر بیتی در کتاب‌های دیگر به شکلی غیر از دیوان بود، در همین قسمت به آن اشاره شده است.

۴) اصطلاحات بلاغی و عروضی نخستین بار در پاورقی تعریف و به کتاب های معتبر ارجاع داده شده است .

۵) در بخش دوم (ذیل دیوان) به منابع تخریح ابیات اشاره و اگر مطلبی قابل ذکر بوده، بیان شده است .

۶) در انتهای، فهرست آیات قرآن، واژه های فارسی، فهرست قوافی، فهرست آرایه های ادبی، فهرست آیات قرآنی و نیز بحر های عروضی و فهرست منابع و مأخذ ذکر شده است.

۷) از مشکلاتی که در این راه وجود داشت کمبود منابع بود زیرا بیشتر کتاب هایی که اشعار ذیل دیوان از آن استخراج شده در کتاب خانه های ایران موجود نبود و ما اقدام به دریافت این کتب از طریق اینترنت کردیم که این موضوع نیز مشکلات زیادی به همراه داشت و علاوه بر آن، کمتر نویسنده ای اشعار عدی بن زید را مورد بررسی قرار داده است. تنها کتابی که در عصر حاضر و در این زمینه نوشته شده، کتاب عدی بن زید الشاعر المبتکر نوشته محمد علی هاشمی می باشد و نیز تنها دیوان موجود از این شاعر در ایران، همین دیوان با شرح المعید است .

و در پایان بر خود واجب می دانم، سپاس و تشکر ویژه خود را نثار استاد فرزانه و بزرگوارم، آقای دکتر پاشا زانوس نمایم که در جریان این پایان نامه و نیز در دوره تحصیل از راهنمایی های شایسته ایشان بهره بردم و نیز از مشاوره و از نظرات ارزنده آقای دکتر میر حسینی، که راهگشای بنده در تدوین این پایان نامه بودند کمال تشکر و قدردانی را دارم و از سایر اساتید دانشمند گروه زبان و ادبیات عربی : استاد آل بویه، استاد شیخی، استاد ناظمیان به خاطر همه آنچه در نزدشان آموختم، نهایت سپاس گزاری را دارم .

بخش اول

بررسی ویژگی‌های شعری عدی بن زید

۱-۱ آغاز شعر جاهلی

وقتی سخن از آغاز شعر جاهلی به میان می‌آید، نا خود آگاه، افکار به سمت جنگ بسوس کشیده می‌شود، این جنگ بین دو قبیله بکر و تغلب در اوایل قرن پنجم میلادی شعله ور شد و قدیمی ترین مجموعه شعر جاهلی، که دارای اسناد نسبتاً صحیح، برای شاعران شهیری مانند مهلهل بن ربیع و مرقس الاکبر و الاصر می‌باشد به این جنگ برمی‌گردد.^۱ به عبارتی دیگر «آغاز شعر جاهلی یک و نیم قرن، قبل از اسلام است»^۲. دلیل اطلاق اسم جاهلیت به این عصر شاید بدلیل، رواج بت پرستی و فراگیری جهل و خونریزی‌ها باشد.^۳ در این عصر اعراب برای تعبیر از احساس و عواطف خود به سمت شعر رفتند.

شکی نیست که مراحل که شعر عربی پیموده تا به صورت جاهلی در آمده مبهم است. «نمونه‌هایی که شکل‌های اولیه آن را نشان دهد در دست نیست و آنچه در اختیار ما می‌باشد قصائدی به شکل کامل و دارای ساختارهای فنی و پیچیده در وزن، قافیه، مضمون و موضوع و با سبکی مستحکم می‌باشد»^۴. پیدا است که عرب‌ها قبل از قرن ۶ میلادی به سرودن شعر مشغول بوده‌اند و بعضی از شاعران در شعر خود به آن اشاره کرده‌اند.^۵ مانند این بیت از امرؤ القیس:

عُوجَا عَلَي طَلَلِ الدِّيَارِ لَعَلْنَا
تَبْكِي الدِّيَارَ كَمَا بَكَي ابْنُ خَدَامٍ.^۶

همان‌طور که قبلاً ذکر کردیم اولین قصائد شعر عربی به عصر مهلهل بر می‌گردد. ساختار و اسلوب شعری مهلهل دلیلی بر این است که او اولین کسی نیست که سرودن شعر را آغاز کرده، بلکه او نیز قبل از خود اساتیدی داشته که فن و طریق شعری خود را از آن‌ها گرفته است.^۷

۱. عبدالعزیز نبوی، دراسات فی الادب الجاهلی، ص ۱۰۹.

۲. الخفاجی، الشعر الجاهلی، ص ۱۹۵.

۳. حنا الفاخوری، تاریخ الادب العربی، ص ۵۲.

۴. شوقی ضیف، العصر الجاهلی، ص ۱۸۳.

۵. فواد افرام البستانی، الشعر الجاهلی، نشات، فنونه و صفاته، ص ۷.

۶. شتر را به سمت خرابه‌های سرزمین محبوب برید شاید ما نیز چون ابن خدام بر این ویرانه‌ها گریه کنیم.

۷. محمد علی الفراع، ادب العرب فی الشعر الجاهلی، ص ۴۵.

روایت شعر جاهلی: اکثر شعر جاهلی بدلیل حفظ نشدن و مرگ راویان در جنگ ها از بین رفته است و آنچه به ما رسیده توسط اشخاصی است که اقدام به حفظ شعر کرده‌اند. فن نوشتن در عصر جاهلی در شهر های بزرگ، رایج بوده و امثال لقیط بن یعمر و عدی بن زید علاوه بر زبان عربی به زبان و کتابت فارسی نیز مسلط بوده اند.^۱ با این وجود «دلیلی براینکه کتابت دلیل حفظ شعر جاهلی باشد در اختیار نیست زیرا هر چند ممکن است چند قطعه از اشعار مکتوب شود ولی این ادیبان از نوشتن به عنوان وسیله ای برای انتقال اشعارشان به نسل های بعدی استفاده نکرده اند»^۲. بلکه روایت شفاهی، بیشترین بهره را در حفظ اشعار جاهلی داشته است و بعضی از شاعران خود اشعارشان را روایت می‌کردند و بعضی دیگر راویانی داشتند که خود نیز شاعر بوده و اشعار استاد خویش را در بین مردم نقل می‌کردند.^۳

۱-۲- انتقال

به دلیل اینکه شعر جاهلی به شکل روایت شفاهی به عصرهای بعد رسیده است، قسمتی از این شعر، فراموش یا تغییر و از بین رفته است. به همین دلیل، بعضی از شرق شناسان و ناقدان، در درستی شعر جاهلی شک کرده و عقیده دارند که بسیاری از این شعر ها منتحل می‌باشند. دکتر طه حسین در اکثر شعر جاهلی شک کرده و دلایل خود را برای منتحل شمردن اشعار اینطور بر می‌شمارد: (۱) شعر جاهلی نمایانگر زندگی جاهلی نیست در حالی که قرآن کریم به وضوح این عصر را در آیات خود به نمایش گذاشته است (۲) اختلاف زبان میان عرب شمال و عرب جنوب دلیل دیگر برای انتقال است زیرا اثر این اختلاف در شعر جاهلی دیده نمی‌شود (۳) شعر جاهلی نمایانگر اختلاف لهجات قبایل مختلف از جمله قبایل عدنان نمی‌باشد (۴) علماء برای الفاظ قرآن به حدیث شعر جاهلی استشهاد می‌کردند.^۴

اسباب نحل شعر: ۱. «سیاست، که همان عصبیت قبیله‌ای است و نمونه های آن در شعر قریش و انصار به وفور دیده می‌شود ۲. عصبیت دینی که برای اثبات نبوت پیامبر و درستی آن اقدام به نحل شعر

۱. العصر الجاهلی، ص ۱۳۹.

۲. همان، ص ۱۴۰.

۳. همان، ص ۱۴۲.

۴. فی الادب الجاهلی، طه حسین، صص ۲۳-۵۰.

به زبان شاعران خود از جمله حسان بن ثابت کرده اند^۱ « ۳. قصه ها : قصه های مربوط با دین و سیاست هر چند که این ارتباط به طور مستقیم نبود و این قصه های بیشتر از منابع عربی، یهودی، نصرانی و فارسی گرفته شده است^۲ . شعوبیه ۵ . راویان (امثال ، حماد و خلف)^۳ .

۱-۳- اقسام شعر

شعر جاهلی در بیابان های نجد، حجاز و شمال شبه جزیره عربستان رشد یافت و بیابان اولین مدرسه شاعرانی مثل امروالقیس، حاتم طائی، نابغه، طرفه و اعشی است . بیابان و بادیه بهترین مکان برای الهام شعر بوده با این وجود، شعر در شهرهای حیره و سرزمین های غسان وجود داشت این نوع شعر در ارتباط با فرهنگ های بیگانه ی فارسی و رومی بود^۴ . در این جا به انواع شعر جاهلی اشاره می کنیم.

۱- شعر قصصی: شعر قصصی یا حماسی که همچون حماسه ایلیاد در یونان باشد در ادبیات عرب وجود ندارد، هر چند که عصر جاهلی دارای این نوع شعر قصصی، به معنای تام نیست، ولی از شعرهایی که شبیه به آن است، خالی نیست^۵ ، مثل این ابیات از معلقه عمر بن کثوم :

أبا هندٍ فلا تعجل عَلینا   وَانظُرنا نُخَبَرَکَ الْیقینا

بأنا نُورِدُ الرایاتِ بیضاً   وَنَصْدُرُ هُنَّ حُمْراً قَدْ رَوینا^۶

۲- شعر غنایی : عرب ها به همان اندازه که در شعر قصصی کوتاهی کردند، در شعر غنایی رشد یافته و در آن مهارت داشتند. تا آنجا که می توان گفت شعر عربی در همه اغراض غنایی است. زیرا غناء اساس

۱ . العصر الجاهلی، ص ۱۷۳ .

۲ . صلاح رزق، الشعر الجاهلی (السیاق، ملامح، اهم القضايا) ، ص ۱۴۰ .

۳ . فی الادب الجاهلی ، صص ۱۰۲-۱۲۰

۴ . تاریخ الادب العرب (حنا الفاخوری) ، صص ۵۸-۵۹ .

۵ . الشعر الجاهلی ، ص ۱۷ .

۶ . ابا هند در کار ما عجله نکن و به ما مهلت ده تا حرف درست را به تو خبر دهیم / ما در جنگ ها پرچم ها را سفید وارد کارزار می کردیم و سرخ خارج می کردیم .

یادگیری نزد اعراب بوده و آنان در این نوع شعر از عواطف و احساس خود سخن می‌گفتند^۱.

۳- شعر حکمی : «شعر حکمی در این عصر شامل نکات اخلاقی و نتیجه تجارب فردی شاعران

در زندگی است مانند آنچه زهیر در صلح میان عبس و ذبیان سروده است^۲».

مَنْ لَمْ يُصَانِعْ فِي أُمُورٍ كَثِيرَةٍ   يُضَرِّسْ بَانِيَابٍ وَيُوطَأَ بِمَنْسَمٍ^۳

---

۱. العصر الجاهلی ، صص ۱۸۹-۱۹۰.

۲ . الشعر الجاهلی(نشأته و فنونه وصفاته) ، ص ۲۸.

۳ . هر کس به کار خیر اقدام نکند، زیر دندان خرد و زیر سم اسبان لگدمال می‌شود.

۱-۴- اغراض شعر جاهلی

۱- وصف: وصف در معنای لغوی یعنی آرایش و زیبایی و اولین غرضی است که شاعران به آن پرداخته‌اند مثل وصف اطلال، خمر، ناقه و طبیعت^۱. وصف به دنبال غزل در قصیده‌های طولانی ذکر شده است.

۲- مدح: موضوع مدح در شعر جاهلی، فضایل و مفاخر جاهلی و ثناء بزرگان قبیله بوده و خالی از تکسب و برای بیان عشق و سپاس واقعی به کار رفته است^۲.

۳- رثاء: شاعران جاهلی در رثاء اموات خود برای صفاتی چون شجاعت، کرم، وفا و صداقت آنها می‌گیرند. این رثاء صادق بوده و مبالغه در آن راه ندارد^۳.

۴- هجاء: در هجاء جاهلی سعی بر این است تا شخص مورد هجاء خالی از فضایل انسانی یعنی، شجاعت، کرم، وفا و در اشعار خود او را متهم به فرار از جنگ و دست‌گیری نکردن از همسایه می‌کنند^۴.

۵- غزل: غزل جاهلی محصور در وصف زن، بیان زیبایی او و خوشحالی از دیدار وی، می‌باشد این نوع غزل، خالی از تکلف، ساده و تشبیهات آن حسی بوده و به عنوان فن مستقل به کار نرفته، بلکه در ادامه قصائد بلند، ذکر شده است^۵.

۶- خمر: خمر در شعر جاهلی، جایگاه والایی داشته و شاعر در شعر خود به بیان میکده‌ها، جام شراب، رنگ و بوی آن و ساقیان و مجالس شراب و هر آنچه که در این مراسم اتفاق می‌افتد، می‌پردازد^۶.

۷- فخر: شاعر جاهلی زبان قبیله خود بوده و به مقتضای مکان، زبان به فخر گشوده است. «او به پیروزی‌های قبیله در جنگ، قهرمانان و به شجاعت و کرم، فخر کرده و از قبیله خود یک قهرمان شکست‌ناپذیر ساخته است^۷».

۱. عبدالعظیم علی قنای، الوصف فی الشعر العربی، ص ۴۳.

۲. تاریخ الادب العربی، حنالفخوری، ص ۶۰.

۳. الشعر الجاهلی، ص ۲۴۷.

۴. العصر الجاهلی، ص ۲۰۱.

۵. الشعر الجاهلی، ص ۲۵۲-۲۵۵.

۶. دراسات فی الادب الجاهلی، ص ۱۳۱.

۷. عبد الجلیل یوسف، الادب الجاهلی، فضا، فنون و نصوص، ص ۷۹.